

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

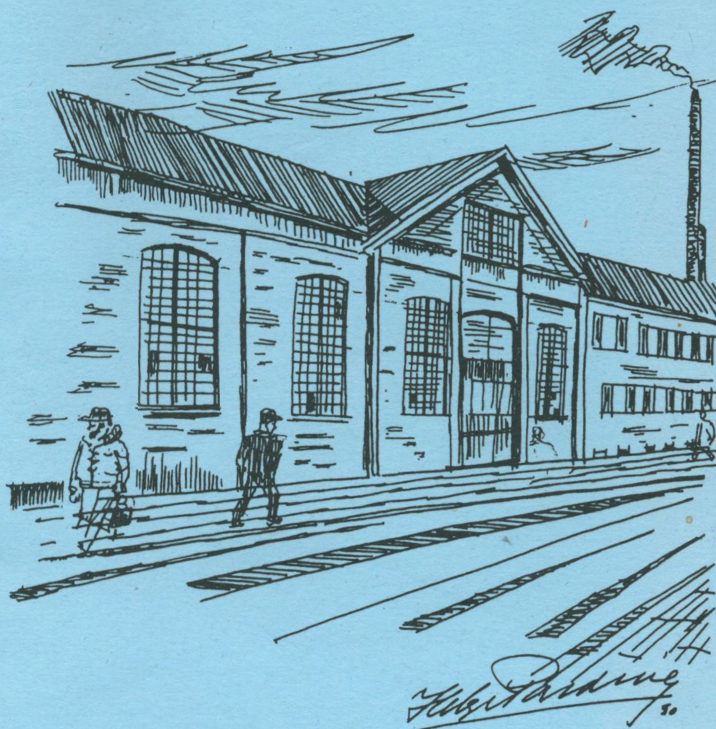
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lokalhistorisk Forening i HILLERØD KOMMUNE

MEDLEMSBLAD

1990-1

FORSIDETEGNINGEN viser Støbehallen ved Nordstens Maskinfabrik. Den store hal er opført i 1909, og den vil i løbet af få uger være den eneste bygning, der står tilbage som erindring om den virksomhed, der i mere end 100 år leverede landbrugsmaskiner m. v. til en meget stor del af de danske landmænd samt til et stort antal aftagere udenfor Danmark. Tegning af Helge Parding 1990.

G E N E R A L F O R S A M L I N G

Foreningen afholdt ordinær generalforsamling på Hillerød Bibliotek den 20. marts 1990.

Lisbet Schacht Hansen valgtes som dirigent, formanden af lagde årsberetning og kassereren fremlagde regnskabet for 1989. De to beretninger blev godkendt uden kommentarer.

Også bestyrelsens forslag om uændret kontingent blev godkendt, således at der i 1990-91 betales 100 kr. For pensionister og studerende er årskontingentet dog 50 kr.

De 4 bestyrelsesmedlemmer, der skulle afgå efter tur, Peter Madsen, Anton Mariegaard, Helge Parding og Bjørn Verstege, blev alle genvalgt, mens Åse Orholm blev valgt som nyt bestyrelsesmedlem i stedet for Jørgen Bang, der har ønsket at fratræde.

Som bestyrelsessuppleanter valgtes Asger Berg og Jørgen Berner. Søren Rudolf Christensen og Carl Ratsach genvalgtes som hhv. revisor og revisorsuppleant.

Der blev på generalforsamlingen af bestyrelsen foreslået en mindre ændring i vedtægterne:

I § 4 bestemmes om afholdelsen af generalforsamlingen, at "Indkaldelsen bekendtgøres i den lokale presse", Denne sætning ændres til: Indkaldelsen sker via medlemsbladet, eventuelt ved brev til medlemmerne.

Forslaget blev vedtaget.

Efter generalforsamlingen, der havde en meget pæn tilslutning - 45-50 medlemmer -, blev Hillerødfilmen fra 1948 fremvist.

ad

NORDSTEN

Henry Olsen fortæller

Tidligere adm. direktør for Nordstens Fabrik, Henry Olsen, holdt for et par måneder siden et foredrag i Frederiksborg Sognegård om sin tid på den fabrik, der gennem mange år var Hillerøds største arbejdsplads. Vi bringer i dette og følgende nummer et uddrag af foredraget.

Gaar jeg til Bunds i min Hukommelse, kommer jeg nok til Perioden omkring Begyndelsen af den første Verdenskrig, og derfra mindes jeg ikke Gadenavnet Hostrupsvej, men der var anlagt en kort Gadestrækning fra den nuværende Søndre Banevej til Hansensvej. Skraat til højre gik, som der gør det endnu i Dag, en lille Sidevej forbi Isenkræmmer O. Petersens hvide Villa. Denne Sidevej fortsatte i en Sti, som, smallere eller bredere, løb videre langs Bagsiden af Haverne til Ejendommene ved Torvet og Slotsgade, tværs over Gasværksvej (Frederiksgade) helt hent til Møllestræde, hvori den udmundede gennem en smal Smøge mellem Drejer Rudbergs Hus - Hillerød gamle Tinghus - og Forhuset til Allan Svendsens Snedkerværksted.

Endnu findes bag Ejendommene Torvet Nr. 7 og 9 en lille Rest af denne Sti, og hele denne lange Sti kaldtes simpelthen "Bag Haver".

Alt dette nævner jeg, fordi Nordstens Fabrik i Virkeligheden opstod omkring en lang Strækning af Stien "bag Haverne", og det skal vi høre lidt om.

Grundlæggeren Peder Nielsen blev født i 1840 som Søn af Smeden i Rørbæk ved Frederikssund.

Han fik tidligt Øje for det haarde, langsommelige og ineffektive Slid med et Plejlstøj, og besluttede at erstatte dette med mekaniske Hjælpemidler.

Ligeledes saa han, hvor umuligt det var - selv for den dygtigste Sædemand - at sprede Saakornet lige jævnt over hele Ageren.

Under et Ophold paa Hindholm Højskole lærte han lidt Geometri og Tegning, men maatte saa af Sted til Fronten i 1864.

Et rustent Søm i Foden og en Blodforgiftning bragte han paa Lazarettet, men snart blev han hjemsendt, og saa gik han i Gang med Opfindelserne.

Efter nogle Aar følte han Luft under Vingerne, og i 1870 etablerede han sig i Lyngø.

I 1872 udstillede han en Tærskemaskine paa Industriustillingen i København, og den vakte Opsigt nok til, at han saa sig om efter en bedre Beliggenhed, hvor han baade kunde finde Arbejds-kraft samt bedre trafikale og merkantile Forhold.

med Fortegnelse over Gevinsterne hos Søsteriets Kollektorer.

Hillerød Jernstøberi og Maskinfabrik.

Det bringes herved i bevilgig Erindring, at min Forretning er flyttet fra Lyngø til Hillerød Slotsgade (i Jochumsens tidligere Ejendom) og derfor bevilgellig indvidet, hvortil jeg kan anbefale min Fabrik med et rigt Udsalg af forskellige Slags Landbrugsmaskiner og Landbrugredskaber, saa som:

- Tærskemaskiner af begge Konstruktioner,
- Salmusflere, der rens og sortere Sæden,
- Sædes- og Rensningsmaskiner af forskellige Sort,
- Sæffelsmaskiner og Hjærneværker til Haand- og Hestkraft, m. L.

End videre Raffelovne, Romsfæser, Bindere samt alle til Huset hørende.

For Maskinens Godhed og Soliditet indkøbes, og Støbeudstet leveres af bedste Bæret og til Dagens billigste Priser.

G. Nielsen.

Undersøge de besjendte her ved for Omegnens arede Eiere, at jeg befatte mig alt Arbejde hørende til Hus-

Heldigt var det, at Jernstøber Jochumsen i Hillerød vilde - paa Landet, saa han mageskiftede med Peder Nielsen, og Peder fik nu en smuk Ejendom til Slotsgade og en Række Fabriksbygninger ud til Vejen "bag Haver",

Yderligere medfulgte et udmærket Areal syd for Vejen helt ned til Haverne til Fredensvej og Peter Mogensensvej; her drev Peder Nielsen i mange Aar Landbrug.

Efter Nederlaget i 1864 lancerede Dalgas Fyndordet "Hvad udad tabes, skal indad vindes". Det var jo netop i 1870-Aarene - at en lang Række af Danmarks store Industriforetagender blev til. I disse Aar så ogsaa en Række danske Landbrugsmaskinfabrik-

ker Lyset, og i 1877 startede Peder Nielsen sin Virksomhed.

Nu kom en Række Aar med Fremgang, og gamle Kataloger viser et enestaaende Sortiment af Maskiner og Redskaber til Landbruget.

Snart kombinerede Peder Nielsen sin Tærskemaskine med en Halmryster, og denne Maskine kunde jo sælges til næsten hvert eneste Landbrug.

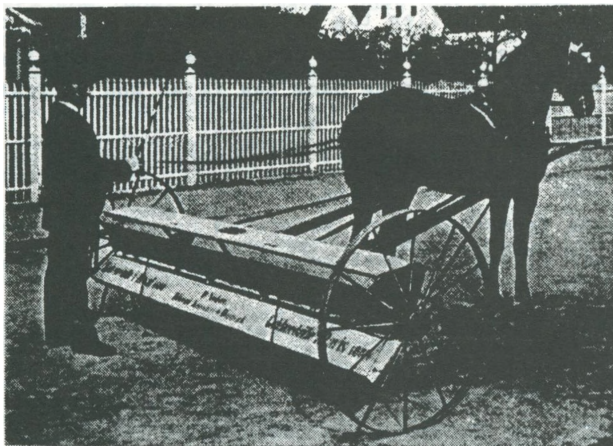
Af en Serie smaa private Lommebøger ført af Peder Nielsen selv fremgaar de aarligt stigende Omsætningstal, de aarlige Overskud, og ligeledes de aarlige Investeringer saavel i Fabrikkens Maskiner og Værktøj som i det private Indbo.

Modig var han og næppe særlig beskeden; dygtig til at formulere sig og med passende Pondus og Personlighed. Han vidste udmærket godt, hvem og hvad han var.

Han brugte ofte Vendingen "Min den Gang mindre, men paa Selverfaring byggede Virksomhed".

Han kom i Bystyret og i Styret af de gavnlige Foreninger; han støttede Teknisk Skole og unge Haandværkeres Uddannelse.

Han skaffede sig passende Omgang; fik sine Børn passende gift; han kørte i Landauer med Herskabskusk, og han anlagde en flot Have midt i Byen - paa en Del af den nuværende store Parke-

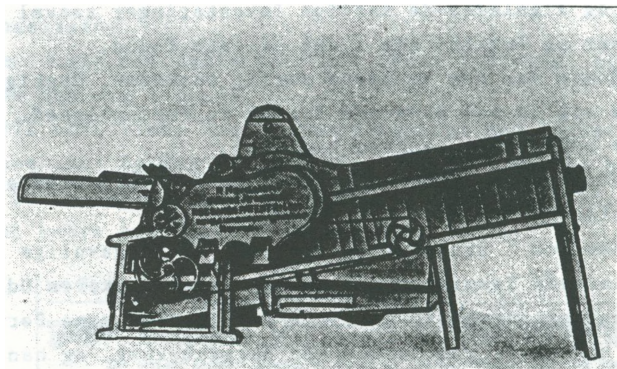

Gennem mange år var det Peder Nordstens kusk, Lars Pedersen, der prøvekørte fabrikkens hestetrukne maskiner på landbrugsarealet syd for virksomheden. Billedet viser den type bredsåmaskine, der gik forud for Nordstens senere så berømte radsåmaskine. I året 1900 havde man leveret omkring 7000 bredsåmaskiner til Danmark, Norge, Sverige, Tyskland, Rusland og Argentina.

ringsplads - med Tepavillon og Springvand samt med kostbare Vækster og seriøse Gæster.

I 1902 kom omsider Peder Nielsens epokegørende Opfindelse frem, det selvrensende Tærskeværk, som leverede rent Korn i Sækkene, den rentærskede Halm for sig samt frablæste Avner og Emter for sig.

Denne Maskine, som indeholdt flere Patenter, blev i mange forskellige Typer og Størrelser solgt i virkelig store Antal.

Selvrensende tærskemaskine

Da Sønnen Milton i 1908 blev Civilingeniør, gik han i Faderens Firma, og Familien tog det storartede Navn Nordsten.

I 1909 byggede Nordsten den nye store Støberibygning, og her tænkte man vel for første Gang paa Vejen som en Trafikvej af ganske anden Bredde end Vejen "bag Haver".

Nu bidrog Jernstøberiet til Omsætningen med en Række Kunder, hvoraf især Thomas B. Thrige, Odense skal nævnes.

Denne fremstillede og solgte en Masse Elektromotorer, som i Landbruget afløste de Hesteomgange, som tidligere fandtes uden for hver eneste Landejendom.

Blandt mange andre Støbegodskunder kan nævnes De Danske Statsbaner, Laur. Knudsen og flere danske Pianofabrikker.

Men Tærskeværkerne var det vigtigste, og helt indtilanden Verdenskrig var Nordsten den dominerende Fabrik for disse.

Betragter vi Peder Nordsten med Nutidens Øjne, maa det nok erkendes, at han var større som Igangsætter end som Organisator og Leder.

Han bedømte nok ofte sine Medarbejdere som den Haandværker, han selv var, uden at organisere og systematisere den hastigt voksende Virksomhed.

Han havde Ledelsen helt op til en høj Alder - Værkførerne havde deres Værksteder - og en som oftest fast Stab af gamle erfaringerne Medarbejdere syntes at være tilstrækkeligt for Nordsten selv.

I 1906 havde man antaget en ny Bogholder, Charles Anker Møller. Det viste sig dog snart, at man i ham havde fundet en Mand med helt enestaaende Evner som Sælger, og nu blev det ham, som organiserede Fabrikken Salg, idet han med sine, ogsaa menneskeligt, helt fremragende Egenskaber knyttede en lang Række af Danmarks mest seriøse Maskinhandlere til Firmaet som faste Forhandlere for hvert sit Distrikt Landet rundt.

I 1918 døde Peder Nordsten, og dermed afsluttedes een - og indledtes en helt anden Epoke i det gamle Firmas Historie.

Men det faar vi gerne Løjlighed til at høre om en anden Gang.

Staunstrups glasplader

I 1903 nedsatte OLAF STAUNSTRUP sig som fotograf i HILLERØD. Fra ca. 1915 fik hans virksomhed lokaler i ejendommen HELSINGØRSGADE 33, hvor man stadigvæk kan finde forretningen. Efter OLAF STAUNSTRUP, var det sønnen THORVALD der overtog ledelsen, og ogsaa 3. generation ERIK STAUNSTRUP nåede i en årrække at stå som leder af firmaet, uden dog at være aktiv fotograf som forgængerne.

I efteråret 1989, solgte ERIK STAUNSTRUP forretningen til sin førstemand FINN CHRISTENSEN, der allerede et stykke tid havde stået for den daglige ledelse. Med i overtagelsen fulgte en stor samling glaspladenegativer, optaget af de to første fotografer STAUNSTRUP.

I LOKALHISTORISK ARKIV FOR HILLERØD KOMMUNE har man i flere år ønsket at få affotograferet glaspladerne til arkivets billedsamling, men økonomisk har det været for stor en opgave. LOKALHISTORISK FORENING I HILLERØD begyndte derfor allerede for et par år siden at finde økonomisk støtte til løsning af denne vigtige opgave.

Det er nu lykkedes at få to virksomheder i HILLERØD til at gå ind i dette projekt med en gavmild chek, der gør det muligt at få lavet aftryk af de ønskede billeder og samtidigt er det ogsaa muligt at få lavet lysbilleder af de samme billeder.

Hvor mange fotografier det helt præcist drejer sig om vides ikke på nuværende tidspunkt, men udvælgelsen er allerede i

gang, og de første affotograferinger er kommet til arkivet. For at flest mulige skal få lejlighed til at se en del af denne værdifulde samling, er det planlagt at der på et senere tidspunkt vil blive lavet en større udstilling.

Billederne er fotograferet forskellige steder i HILLERØD KOMMUNE, og af de ældste som indtil nu er gennemgået er de fleste fra bykernen.

På længere sigt håber arkivet at en del af dette materiale vil indgå i noget undervisningsmateriale man planlægger at fremstille til kommunens skoler.

Der er ingen tvivl om at det er en meget vigtig opgave, der her bliver løst med økonomisk støtte til LOKALHISTORISK FORENING, der så formidler at billederne kommer i LOKALHISTORISK ARKIV, forhåbentlig til glæde for mange, både nu og fremover.

Lisbeth Schacht Hansen

Det er murermester Jørgen Sørensen fra Murer- og Entreprenørfirmaet Hansen og Graversen A/S, Hillerød, samt tømrermester Svend Pedersen, Carlsbergvej, Hillerød, der har gjort det muligt at gennemføre den affotografering af "Staustrup glasplader, der omtales ovenfor.

De to håndværksmestre har hver for sig ydet et tilskud på 5000 kr. Desuden har Lokalhistorisk Arkiv, Hillerød Bibliotek, støttet sagen, ligeledes med 5000 kr., og endelig bidrager indehaveren af "Staustrup Foto", Finn Christensen, til projektet ved at levere billederne til fremstillingsprisen.

Det drejer sig i første omgang om 5-600 fotos, og der laves to eksemplarer af hvert billede til Lokalhistorisk Forening. Det ene sæt vil blive opbevaret i brandsikret lokale på Lokalhistorisk Arkiv, mens det andet sæt indgår i den efterhånden meget store samling af fotografier, som arkivet råder over til brug for alle interesserede.

Finn Christensen var den 12. marts vært ved en lille reception i "Staustrup Foto"s lokaler, ved hvilken lejlighed murermester Jørgen Sørensen og tømrermester Svend Pedersen overrakte hver sin check til Lokalhistorisk Forenings formand, Bjørn Verstege. Denne fremhævede i sin tak til alle, der har bidraget til hele arbejdet, at fotografierne repræsenterer en meget stor kulturhistorisk værdi, og han gav samtidig udtryk for sin glæde over, at det er lykkedes at få realiseret en af de opgaver, som foreningen har arbejdet med gennem flere år.

ad

GADENAVNE I HILLERØD

"Hillerød Posten" havde i 1979 en artikelserie, hvor man ville finde frem til de personer, hvis navne indgår i gader og veje i Hillerød. Serien var interessant, men den blev ikke så lang. Det er jo et meget tidskrævende arbejde.

Nogle år senere havde "Hillerød Borgeren", som blev udgivet af Hillerød Venstreforening med Mikkel Slebsager som redaktør, en tilsvarende serie med overskriften "Navnet bag Gaden".

I Lokalhistorisk Forenings bestyrelse er det opfattelsen, at en vis viden om de gader, veje og stræder, som vi alle færdes i til daglig, må have almindelig interesse, og det er derfor besluttet at tage ideen fra de to nævnte blade op.

Dels nåede man kun at skrive om et ret begrænset antal gadenavne, dels drejede det sig om personer, som det er relativt let at skaffe sig oplysninger om, således C. Hostrup, Jakob Knudsen, Anders Uhrskov.

Det er lidt vanskeligere, når det f. eks. drejer sig om navnet bag Jensensvej, Hansensvej eller P. Mogensensvej - og hvem er Margrethe, Vibeke og Jesper bag de tilsvarende gadenavne?

Muligvis ved nogle af foreningens medlemmer god besked, men da hovedparten må formodes at stå mere usikkert med hensyn til den historiske baggrund for den navngivning, som byens vise fædre i tidens løb har stået for, er det tanken at prøve at levere nogle bidrag til baggrunden for navngivningen.

Her som på andre områder, hvor det gælder lokalhistorie, vil hjælp fra de medborgere, der ved besked om nogle af gadenavnenes oprindelse, være særdeles værdifuld. Vi ønsker selvsagt også oplysninger om betegnelser for gader, veje og stier i kommunens ydre områder.

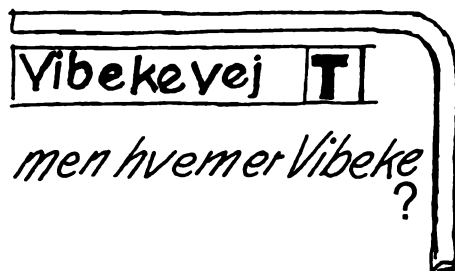
Når man beskæftiger sig med emnet, møder man somi enhver

anden by i landet en række såkaldt "fantasiløse" gadenavne, f. eks. sådanne, hvis første led er navn på en blomst eller en fugl, eller man har ladet ugedags- og månedsnavnene indgå som gadebetegnelser - eller talordene!

Undertiden er denne kategori af navne nødvendigvis ikke så fantasiløs, som man umiddelbart tror. Der kan godt ligge en lille historie bag navne som Solsortevej eller Harestien. Men det vil nok ofte være vanskeligt at opspore begrundelsen for en sådan navngivning.

I øvrigt må man naturligvis ikke være blind for den praktiske side ved at anvende de såkaldte "systemnavne". For postvæsenet og vel for os alle kan det jo være lettere at finde en bestemt gade, når man er kendt med, at byen har et "Fuglekvarter" og et "Stutterikvarter" osv.

*

Vibekevej er et af Hillerøds ælste gadenavne, for så vidt man vil bruge betegnelsen gade om den beskedne færdselsåre, der i vor tid så at sige kun tjener som genvej for fodgængere og cyklister mellem banegården og byens centrum.

Den lille vej eller sti har sit navn efter Vibeke i Kroen, som levede i det 17. århundrede. Man kender hverken hendes fødsels- eller dødsår, men det sidste angives at falde inden for årene 1783-94.

Hun var gift med en af Christian V.s betroede embedsmænd på Frederiksborg, Christoffer Spydstrup. Ud over at tjene kongen som skovrider blev han (senest i 1667) ejer af den allerede i 1560'erne opførte kro ved Frederiksborg Slot. Kroen lå for enden af det for længst forsvundne Byskriverstræde, altså mellem Fisketorvet og Slotssøen.

Christoffer Spydstrup døde i 1675, og derefter drev Vibeke

Vibekevej 9

Christoffer Spydstrup kroen videre alene. Muligvis havde hun stået for den daglige drift allerede før ægtefællens død, idet han havde haft mange andre andre gøremål.

Spydstrup havde på et vist tidspunkt overtaget "en Vang beliggende uden for Hillerød, kaldes Bysvang eller Byens Vang". Denne beskrives i 1680 som "en stor Vang beliggende ved Hillerød paa Landevejen til Kjøbenhavn ved Teglgården"

Byens Vang kom senere til at hedde Vibekevang, og Vibekevej ligger inden for vangens område.

*

Bag Haver. Navnet er umiddelbart forståeligt, men hvilke haver er der tale om?

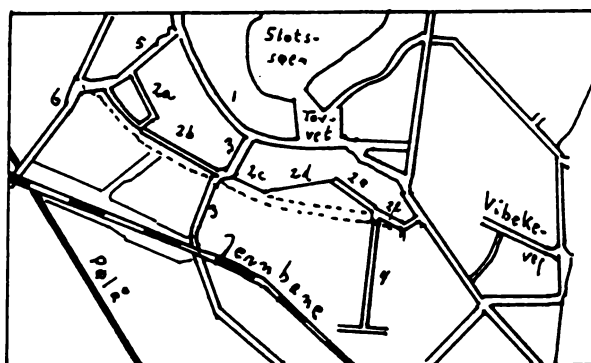
Det viser sig, at navnet i tidens løb ikke har været knyttet til samme sti- eller gadestrækning. På kortet over Hillerød i 1. udgave af J. P. Traps statistisk-topografiske Beskrivelse af Kongeriget Danmark, 1858, er navnet ikke med, men den sti, der på det tilsvarende bykort i 2. udgave af samme værk, 1872, bærer navnet Bag om Haverne, er indtegnet på kortet i 1858-udgaven. Pudsigt nok angives kortet at være tegnet i 1859. Det synes at være tidspunktet for værkets udgivelse, der ikke er angivet korrekt i bogen.

Bag om Haverne var navnet på en lang sti, der begyndte ved den gamle landevej til København (nuværende Sdr. Banevej-Hammers-

holtvej-Funkevej), og som omtrentlig fulgte den nuværende Hostrupsvej-Nordstensvej til det nuværende Møllestræde - altså en sti, der gik bag om de haver, der hørte til ejendommene på Torvet og i Slotsgade.

Hvor stien begyndte ved Københavnsvej, stod den ene af Hillerøds byporte, og Bag om Haverne forløb langs bygrænsen. I stiens vestlige del, omtrent midt på den nuværende Nordstensvej, bøjede Bag om Haverne stik mod nord for umiddelbart efter at fortsætte i vestlig retning til Møllestræde, tidligere Mølle-gaden.

På V. F. A. Berggreens kort over Hillerød, 1895, er både den vestlige og den østlige del angivet som gadestrækninger (hhv. 2a og 2e-f på hosstående kortskitse), og kun midterdelen har stadig stisignatur.

På skitsen henviser tallene til følgende gader: 1: Slotsgade, 2a-f: Det oprindelige omtrentlige forløb af Bag om Haverne, 2e: Nutidens Bag Haver, 3: Frederiksgade, 4: Hansensvej, 5: Møllestræde, 6: Slangerupgade, Stiplet: Hostrupsvej-Nordstensvej efter reguleringen i 1927.

Den vestlige del, der er uden navneangivelse, omfatter kun godt 100 m, regnet fra Mølle-gaden (2a på skitsen). Der vises en bebyggelse på hjørnet ved denne.

Den østlige gadestrækning (2e-f) er ligeledes uden navn. Denne del er anlagt i 1887, men navnet Hostrupsvej er af senere dato. Det findes på et udateret bykort fra omkring 1920, og det er altså blevet indført før den store regulering i 1927 (se nedenfor).

På det nævnte Berggreen-kort vises enkelte bebyggelser ved den stadig eksisterende del af stien Bag om Haverne, således på hjørnet af Gasvei, (senere benævnt Gasværksveien, derefter Frederiksgade). Desuden ses (Nordstens) Jernstøberi på nordsiden og

(Nordstens) fabriksbygninger lige overfor ved stiens sydside.

På det udaterede kort læses navnet Fabrikvej for den senere Nordstensvej og Bag om Haverne, der nu hedder Bag Haverne, er herefter alene benyttet som navn på den knap 200 m lange strækning fra Gasværksvej til den omtalte østlige gadestrækning (2c-d). Det var denne sidstnævnte del, navnet Hostrupsvej oprindelig var knyttet til (2a-f).

Da man i 1927 regulerede hele strækningen Hostrupsvej-Nordstensvej, lavede man en udretning af forløbet mellem Hansensvej og Gasværksvej: Bag Haverne (på bykortet fra 1925 kaldet Bag Haver) og Hostrupsvej fik det nuværende mere lige forløb, (stiplet på kortskitsen), og hele denne strækning kaldtes derefter Hostrupsvej. Navnet Bag Haver blev så knyttet til den del (2e) af Hostrupsvej (fra Hansensvej), der "afsnøredes" ved reguleringen: Bag om Haverne - Bag Haverne - Bag Haver var blevet til nutidens Bag Haver.

Bygvangen, Rugvangen er de to nye veje i den kommende "Ullerødby" på Sophienborgs jorder. De blev anlagt i 1988-89.

Landsbyen Ullerød omfattede, da Christian V.s matrikel trådte i kraft i 1688, 6 fæstegårde og 1 ødegård, som alle ejedes af Kongen.

Matrikuleringen var tilendebragt allerede i 1682, og bymarken omfattede 3 vange, som før dette år benævntes Bygvangen, Rugvangen og Fældvangen. I forbindelse med matrikuleringen ændredes navnene til Østervang, Søndervang og Vestervang. Disse var inddelt i hhv. 17, 15 og 16 agerskifter eller åse, og navnene på disse fremgår af Ullerøds gamle markbog.

Der er lidt usikkerhed med hensyn til tidspunktet for udskiftningen af Ullerød. Dog kan det fastslås, at den er foregået engang mellem 1772 og 1774, med det sidste år som det mest sandsynlige.

Ved udskiftningen forsvandt de nævnte vange, "idet de 6 mænd i byen har delt deres vange imellem sig, således at hver 2 mand har fået en vang".

Kun 1 af gårdene blev udflyttet i første omgang. Det er i øvrigt ikke stedet her at gøre rede for vangenens beliggenhed m. v. Men det kan fastslås, at de nye veje ikke er anlagt på den oprindelige Bygvangen, hhv. Rugvangen.

*
Det forekommer i øvrigt opmuntrende, at det kommunale udvalg, der står for navngivningen, har villet bruge de to gamle navne - er disse end nok så ordinære. Forstander S. Haugstrup Jensen, tidl.

Grundtvigs Højskole, har for år tilbage henledt opmærksomheden på de mange muligheder, der er for at benytte gamle lokale navne til de nye veje og gader. Han har således leveret en liste over navnene på de 48 omtalte åse, som fandtes i Ullerød før udskiftningen.

Der er for myndighederne muligheder nok for at bestemme sig for meningsfyldte vej- og gadenavne uden at belaste sagesløse fugle og blomster m.v. eller at se sig nødsaget til at ty til talbetegnelser. >

ad

LYDBØGER

I løbet af kort tid udkommer Svend Nielsens "Det gamle Hillerød, Bysvenden fortæller" og "Bysvenden fortæller videre" på bånd.

Bestyrelsen er meget glad for, at det er lykkedes at få disse to bøger, der vil være kendt af mange, indlæst på lydbånd.

Svend Nielsen var redaktør i Hillerød i mange år, først på Aktuelt og senere på Frederiksborg Amts Avis. Det var i sidstnævnte, han under betegnelsen "Bysvenden" skrev om Hillerød i gamle dage. Han interesserede sig specielt om perioden fra den tid, da jernbanen kom til Hillerød og Frederiksborg Slots brand i 1859, til årene omkring århundredeskiftet.

Han blev gentagne gange opfordret til at skrive en Hillerøds Historie, Men Svend Nielsen var en beskeden mand, og han sagde, at det han vidste, ikke var noget. Efter hans død i 1981 blev de to her omtalte bøger trykt på foranledning af Niels Petersen og Niels Richter-Friis.

Artiklerne handler om mangt og meget, således om nogle af Hillerøds store mænd: Tømmerhandler Milner, fabrikant Nordsten, folketingsmand Lars Dinesen og mange andre, men Svend Nielsen har også skrevet om ganske almindelige mennesker, byens handlende og håndværkere, om steder og gårde, som ikke eksisterer mere.

Det har vist sig, at bøgerne indeholder mange oplysninger om Hillerød, som det ikke er muligt at finde andre steder. Samtidig med, at der i de to bøger fortælles sobert om en gård, en butik eller en familie, er der flettet fornøjelige og interessante historier ind i teksten.

Lydbøgerne, der hver for sig kommer til at fylde ca. 7 bånd, er indlæst for Lokalhistorisk Forening af Åse Orholm, Kirsten Thye-Jein, Ellen Schondel og Gerda Gudmand-Petersen.

DRENGENE

- EN ILLEGAL BLADGRUPPE UNDER BESÆTTELSEN

Hvad med at gå til en time i engelsk hos en lokal sproglærer med det resultat, at man få timer senere er impliceret i en illegal bladvirksomhed, der skulle komme til at vare ca. 3 år, og som for flere af de implicerede førte til en dramatisk flugt fra tyskerne og derefter en tilværelse under jorden med falsk navn og så videre i Fredensborg fra november 1944 og resten af besættelsen?

Det var, hvad der skete for flere af medlemmerne af den illegale bladgruppe, "drene", siden kendt under navnet "trykkerdrene", som opstod i Hillerød i midten af 1942 med trykning og distribution af "Frit Danmark" som hovedopgave. "Frit Danmark" startede på landsplan i april 42 med et oplag på ialt 5.000, i 1943 var oplaget steget til ca. 20.000, og ved befrielsen var slutoplaget nået op på 145.000 ekskl., hvilket placerede bladet som et af de førende blandt de ialt 49 forskellige blade, der kendes. Bladets linje var udpræget tværpolitisk. Blandt initiativtagerne var således såvel kommunisten Aksel Larsen som den konservative Christmas Møller, og bag bladet stod iøvrigt en alsidig og bredt sammensat redaktionskomité.

STARTEN

Det hele begyndte, som nævnt, med en engelsktime. Læreren var sproglærer Einar Røen, og de elever, der her er af interesse, var typograf på Amtsavisen Poul Jensen, typograf på Frederiksborg Amtstidende Birche Pihl Rasmussen, typograf på Amtsavisen Flemming Petersen og sadelmager Jens Erik Larsen. Efter timen spurgte Røen, der via civ.ing. Jørgen Poulsen havde kontakt til "Frit Danmark", de fire, om de ikke "kunne komme igen i aften". Det gjorde de, og de mødte her Jørgen Poulsen, der satte dem ind i sagen. I første omgang drejede det sig alene om, hvorvidt de ville hjælpe med at distribuere "Frit Danmark" i Hillerød-området.

At medvirke til omdeling af illegale blade var ikke uden risiko. Ikke alene tyskerne, men også det danske politi var ude ef-

ter enhver, der havde med bladene at gøre. Politiets ildhu resulterede bl. a. i afsløringen og fængslingen i slutningen af 1942 af flere af udgiverne til bladet "De frie Danske" og senere også "Frit Danmark"s udgivere. Straffen blev fra 2 måneders til 2 års fængsling. Risikoen afskrækkede imidlertid ikke, og kort efter begyndte de fire at fordele bladene til interesserede, fortrinsvis venner og bekendte, men alene til folk, hvis holdning var dem bekendt.

TRYKNINGEN I HILLERØD

Der gik ikke lang tid, før tanken om at trykke bladet lokalt opstod. De oprindelige fire supplerede sig hen ad vejen med yderligere tre unge mænd: Herreekviperingshandler Magnus Hesdorf, isenkræmmer Louis Kierkegaard og typograf hos Pallekens Bogtrykkeri Jørgen Smidth. Fra "Frit Danmark" modtog de som gave en gammel duplikator, en såkaldt bordmodel, og til brug for trykningen fik de til hvert nummer de aktuelle stencils fra den centrale redaktion i København.

Trykningen foregik hos Poul Jensen, der havde et værelse i Bakkegade nr. 30 på 1. sal (hjørnejendommen Bakkegade/Margrethevej, hvor der i dag er en lille købmandsbutik). Som dække for de regelmæssige møder hos Poul tjente de impliceredes fælles interesse for at bygge modelfly, en interesse, der allerede havde ført dem sammen før krigens start. Under trykningen stod der derfor altid halvfærdige modelfly og de nødvendige materialer og redskaber klar på værelset.

Når trykningen af et nummer var overstået, var der imidlertid et problem: hvad med duplikatoren? Den måtte under ingen omstændigheder ses af uvedkommende, og på Pouls værelse var der ingen muligheder for at skjule monstret. Selv en såkaldt bordmodel fyldte en del.

SKJULESTEDET

Løsningen fandt de i loftsrummet i et udhus på en ejendom, der lå lige i nærheden, og som tilhørte en gammel dame, som iøvrigt aldrig fik nogen anelse om, hvad hendes udhus blev brugt til. Ejendommens grundareal gik fra Langesvej (hovedindgangen) til Margrethevej (bagsiden). Mod Margrethevej var der et plankeværk med en dør, som kun kunne åbnes indefra. Når aftenens trykning var overstået, gik/listede en af gruppens medlemmer derfor fra Langesvej-indgangen ind på ejendommen, gik uden om damens hus ned til plankeværket mod Margrethevej og åbnede døren indefra. Fra Margrethevej kom så de folk, der bar duplikatoren, ind på grunden og fik så lydløst som muligt appa-

ratet op gennem haven og op på udhusets loft, hvorefter processen så gentog sig i omvendt rækkefølge, når der skulle trykkes næste gang.

PRODUKTIONEN

Man arbejdede med to typer blade: Et ugentligt nyhedsbrev på én eller to sider og "hovedbladet", "Frit Danmark", som kom en gang om måneden. Dertil kom lejlighedsvis også trykningen af "Land og Folk", men det hørte til undtagelserne. Oplaget steg fra en beskedent start på ca. 600 til over 1600 i den sidste tid før befrielsen.

En så stor produktion stillede store krav til gruppen. Ud over selve arbejdet med trykningen skulle de mange blade jo også ud til læserne. Det skete pr. cykel eller til fods efter en distributionsliste, og hvor utroligt det end kan forekomme, lykkedes det at gennemføre dette risikable arbejde uden uheld i alle de tre år.

Det var en stor lettelse for gruppen, da man på et tidspunkt fik udskiftet den oprindelige gamle duplikator med en ny og langt mere effektiv maskine af mærket Rex Rotary; men et stadigt tilbagevendende problem var fremskaffelsen af papir. Det var jo efterhånden ikke småting, man havde brug for, og ved en enkelt lejlighed, hvor forsyningen ad de sædvanlige kanaler ikke slog til, besluttede man at "organisere" en rulle avispapir fra et af de lokale avistrykkerier. Sådan en rulle var ikke en helt lille sag: Faktisk bestod den af en papirbane med en samlet længde på over 5 km, og det betød, at den måtte skæres til på trykkeriet, før det var muligt at transportere papiret hjem. Aktionen lykkedes uden uheld, og svindet i trykkeriets papirlager blev aldrig opdaget. Der var jo altid et vist spild, og ingen lagde særligt mærke til, at spildet i en periode var lidt unormalt.

NOVEMBERAZZIAEN 1944

I november 1944 blev der rettet et voldsomt slag mod modstandsbevægelsen i Hillerød. En af modstandsfolkene gik i en fælde. Han var af en af tyskernes danske håndlangere blevet lovet våben, hvis han mødte op på et bestemt mødested. Trods advarsler om, at der kunne være ugler i mosen, holdt han aftalen, blev trukket ind i en bil og kørt bort af det tyske sikkerhedspoliti. Derefter gik det hurtigt galt. Natten til mandag den 20. november foretog tyskerne en razzia i byen og arresterede flere personer; men dette var kun optakten. Den store razzia kom natten til onsdag den 22. mellem kl. 24 og 05, hvor det berettes, at tyskerne flere steder sprængte døre og vinduer i deres jagt på modstandsfolkene. Grupperne var søgt alarmeret; men alligevel fik tyskerne fat på ca. en snes, deriblandt nogle arbejde-

re på Nordsten og nogle elever fra gymnasiet. Blandt de arresterede var også lederen af modstandsbevægelsen i hele den del af Nordsjælland, der betegnedes som Frederiksborg Amt Vest, Einar Lütken. I hans sted udnævntes daværende bogholder Elith Truelsen, som vil være kendt af mange bl. a. fra de gentagne ekskursioner til våbenedkastningsstederne i Grib Skov, som han har ledet i de senere år for Lokalhistorisk Forening.

Men hvad betød razziaerne for trykkerdrengene? Ganske vist var bladarbejdet i praksis holdt adskilt fra den militære del af modstandsarbejdet; men faren var naturligvis ikke mindre af den grund. Således bankede tyskerne på hos Poul Jensen under razziaen natten til onsdag. Det lykkedes ham dog at undslippe. Han slap ud af et vindue på bagsiden af huset, lod sig falde ned i gården fra 1. sals højde og løb derefter - på bare fødder - ud til Birche Rasmussen på Eberlinsvej 20. Efter at have vækket ham, forsvandt de begge ud til en af Pouls bekendte på Jespervej, hvor de overnattede. Jens Erik Larsen, Flemming Petersen og Magnus Hesdorf gik også under jorden, og hele gruppen undgik således arrestation (Kierkegaard og Smidth var ikke kommet med i gruppen på dette tidspunkt).

FREDENSBORGDAGENE

Kort tid efter at være gået under jorden samledes de fleste af gruppen igen, denne gang i Fredensborg, hvor de under falsk navn og med falske identitetskort fandt nyt arbejde. Birche Rasmussen, som nu hed Børge Holm, blev således bagerikarl, Poul Jensen fandt arbejde på en gård, og Jens Erik Larsen fik job på slottet. Men hvad med trykningen?

Pouls værelse var jo kompromitteret, og bortset fra det, ville det være særdeles upraktisk at fortsætte arbejdet i Hillerød. De fandt et øde landarbejderhus ude ad Endrupvej i Fredensborg og fik duplikatoren fra den gamle dames udhus dertil. Her fortsattes arbejdet frem til befrielsen uden episoder. Det blev selvsagt til en del cykelture: Til Hillerød med de nye numre af bladet og retur med diverse materialer til trykningen. Som oftest fandt disse ture sted om aftenen efter arbejdstid, men undertiden også om dagen. I Hillerød forestod Kierkegaard og Smidth distributionen, der iøvrigt i alle årene var sket på den måde, at man havde et net af mellemænd, som hver fik et antal eksemplarer til videre uddeling. En fik 25, en anden 50 osv. Listen over disse mellemænd, den såkaldte adresseliste er stadig i Poul Jensens besiddelse.

EFTERSKRIFT

Denne beretning om det illegale bladarbejde i Hillerød gør ikke krav på at være fuldstændig. Trykkerdrengene udførte også andre opgaver, f. eks. trykning af flyveblade og mærkater; men det er mit håb, at beretningen kan give et nogenlunde indtryk af en måske lidt overset del af den lokale besættelsehistorie. Som grundlag for beretningen ligger samtaler med Birche Rasmussen og Poul Jensen, der var gruppens leder. Samtalerne har fundet sted i marts 1990. Ansvar for fejl og mangler er alene mit.

Bjørn Verstege

LOKALHISTORISK FORENINGS BESTYRELSE

Formand: Bjørn Verstege, Frederiksværksgade 8, 3400 Hillerød	42 26 34 09
Næstformand og sekretær: Margrethe Krogh Sørensen, Hestehavevej 13, 3400 Hillerød	42 26 72 32
Kasserer og redaktør: Anton Mariegaard, Tjørnevang 4, 3400 Hillerød	42 26 24 32
Eva Holm-Nielsen, S. Kierkegaardsvej 1, 3400 Hillerød	42 26 46 89
Peter Madsen, Paradisvænget 20, 3400 Hillerød	42 26 27 11
Aase Orholm, Grønnetofte 17, 3400 Hillerød	42 26 59 40
Helge Parding, Køgemestervej 2, 3400 Hillerød	42 26 02 60

Lisbet Schacht Hansen, Lokalhistorisk Arkiv, Hillerød Bibliotek, Bakkegade 23, 3400 Hillerød	42 26 95 22

MEDLEMSKONTINGENTET er kr. 100 årligt. Pensionister og studerende betaler kr. 50.

MEDLEMSBLADET udsendes 4 gange om året. Næste nummer forventes udsendt i juni 1990. Bidrag bedes sendt til redaktøren senest den 15. maj.

